

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЦОВ
ФАКУЛТЕТ „СТОПАНСКА ОТЧЕТНОСТ“
КАТЕДРА „СЧЕТОВОДНА ОТЧЕТНОСТ“

Миглена Трифонова Маринова

СЧЕТОВОДНО-ИНФОРМАЦИОННО ОСИГУРЯВАНЕ ЗА
ЕФЕКТИВНО УПРАВЛЕНИЕ НА ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ
ДОБИВНАТА ПРОМИШЛЕНОСТ

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен
„доктор“ в професионално направление 3.8. Икономика, докторска програма
„Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност
(счетоводство)“

Научен ръководител: доц. д-р Галя Иванова-Кузманова

СВИЦОВ

2026

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита на заседание на Катедрения съвет на катедра „Счетоводна отчетност“ при Факултет „Стопанска отчетност“ на Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – гр. Свищов.

Данни за дисертационния труд:

Брой страници – 215

Брой фигури – 4

Брой таблици – 16

Брой литературни източници – 127

Брой публикации на дисертанта – 6

Защитата ще се проведе на 17.04.2026 г. от 13:00 ч. в Заседателна зала „Ректорат“ на СА „Д. А. Ценов“.

Материалите по защитата са на разположение в Отдел „Докторантура и академично развитие“.

I.ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1.Актуалност. Темите, свързани с проблемите на счетоводството в предприятията от добивната промишленост, придобиват все по-голяма актуалност в контекста на нарастващия натиск за прозрачност и устойчивост на бизнеса. Специфичният характер на сектора, който включва изчерпване на природни ресурси, високи капиталови разходи и значителни екологични отговорности, налага задълбочено преосмисляне и усъвършенстване на традиционните счетоводни модели. В този ред на мисли счетоводството е определящ източник на информация, необходима за ефективното управление и интегрирането на екологичните и социалните аспекти в стратегическото вземане на решения.

2.Степен на разработеност на проблема. Независимо от значимостта си, счетоводната проблематика в добивната промишленост е недостатъчно систематизирана в българската научна литература. Особено по отношение на екологичното счетоводство и корпоративната отговорност. Съществуващите изследвания често са фрагментирани и не предлагат цялостни, интегрирани решения за отчитане на специфични операции като придобиване на права за добив, рекултивация и отпадъци. Настоящата дисертация надгражда съществуващата теоретична рамка. Предлага комплексен счетоводен подход, адаптиран към съвременните изисквания на пазарно-ориентираната и екологично отговорна добивна индустрия.

3.Изследователска теза. Чрез усъвършенстване и интегриране на специфични счетоводни подходи и методи (по-специално в областта на отчитането на екологичните разходи и калкулиране по дейности) може да се осигури детайлизирана и стратегически полезна счетоводно-информационна база за ефективно управление, вземане на инвестиционни решения и постигане на устойчивост в предприятията от добивната промишленост.

4.Обект и предмет. Обект на изследването е счетоводната система на предприятията от добивната промишленост¹. Предмет на изследването е методологията и организацията на счетоводното отчитане на специфични активи, разходи и екологични задължения, с цел усъвършенстване на информационното осигуряване за вземане на решения в сектора.

Изборът на добивния сектор (Сектор В) като фокус на настоящото изследване се основава на неговата значимост за националната икономика и на комплекса от предизвикателства, които той генерира, включително:

- ✓ дългосрочен и капиталоемък характер на инвестициите (придобиване на права, тежко оборудване);
- ✓ специфичен продукт;
- ✓ висока регулаторна тежест по отношение на екологията и задължение за рекултивация на терените;
- ✓ необходимост от адаптиране към международните стандарти и екологичната отчетност.

5.Цел и задачи. Целта на изследването е да се предложи интегриран подход за екологично счетоводно-информационно осигуряване на стратегическото управление и устойчивостта. Задачите на изследването са:

Първо, да се очертаят спецификите в дейността на предприятията от добивната промишленост;

Второ, да се анализира текущото състояние и особеностите на счетоводната система в добивните предприятия, включително приложимите международни стандарти;

---

¹ Сектор В Добивна промишленост

08 Добив на неметални материали и суровини

08.1 Добив на скални материали, пясък и глина

08.11 Добив на строителни и декоративни скални материали, варовик, суров гипс, креда, доломит и шисти

08.12 Добив на трошен камък, чакъл и пясък, добив на глина и каолин

(Национален статистически институт, 2024, с. 44)

Трето, да се обосноват и предложат конкретни методически и организационни препоръки за счетоводно отчитане на специфични активи (права за добив) и пасиви (рекултивация и управление на отпадъци);

Четвърто, да се изследват възможностите за интегриране на екологичното счетоводство (ЕСА) в бюджетния процес (ОРЕХ и САРЕХ) с цел формиране на зелен капиталов бюджет и обвързване на счетоводната информация с ESG отчетността на предприятията.

6.Методически инструментариум. В настоящото изследване са използвани следните методи за постигане на поставената цел и задачи: историко-логически метод, сравнителен анализ, системен подход, икономико-счетоводен анализ, метод на моделирането, бенчмаркинг, Gap-анализ.

7.Ограничителни условия. Изследването е ограничено от няколко основни фактора. Проучването се основава върху открития добив на неметални материали в България и е ограничено от липсата на унифицирана национална нормативна уредба за счетоводно отчитане на екологичните задължения, което налага моделиране на препоръките за вътрешнофирмена адаптация. Освен това, то е базирано предимно на финансовото отчитане на разходите, вместо на пълна прогнозно-аналитична система за екологични рискове. Изложението в настоящата разработка е съобразено с действащата национална нормативна уредба към 31.12.2025 г.

II. СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Увод

Глава първа. ТЕКУЩО СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ В СЧЕТОВОДСТВОТО НА ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ ДОБИВНАТА ПРОМИШЛЕННОСТ

1.1.Имуществото и дейността на предприятията от добивната промишленост като обект на счетоводството

1.2.Особености на счетоводната система в предприятията от добивната промишленост

1.3. Интегриране на счетоводството в стратегическия подход на предприятията от добивната промишленост към устойчивостта

Глава втора. ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ СЧЕТОВОДНОТО ОТЧИТАНЕ НА СПЕЦИФИЧНИ ЗА ДОБИВНАТА ПРОМИШЛЕНОСТ СТОПАНСКИ ОПЕРАЦИИ И ПРОЦЕСИ

2.1. Счетоводни аспекти на осигуряването на площи за добив в предприятията за добив на скални материали, пясък и глина

2.2. Концесионният модел при добива на скални материали, пясък и глина, и неговите счетоводни измерения

2.3. Състояние и оптимизационни аспекти при счетоводното отчитане на рекултивирането

Глава трета. ЕКОЛОГИЧНИ АСПЕКТИ ПРИ ДОБИВА НА ПОДЗЕМНИ БОГАТСТВА – СЧЕТОВОДНО ОТЧИТАНЕ И КОРПОРАТИВНА ОТГОВОРНОСТ

3.1. Счетоводно-информационно и данъчно третиране на отпадъците от добивната промишленост

3.2. Съвременен счетоводен подход при отчитането на разходите за опазване и възстановяване на околната среда и провизирането

3.3. За трансформацията към устойчивост и екологична отчетност

3.4. Интегриране на счетоводна информация, свързана с екологията в бюджетния процес

Заклучение

Библиография

Приложения

III. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

УВОД

Представена е актуалността на изследването. Формулирана е изследователската теза. Посочени са обектът, предметът, целта и изследователските задачи на дисертацията. Описана е използваната методология на проучването.

Глава първа. ТЕКУЩО СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ В СЧЕТОВОДСТВОТО НА ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ ДОБИВНАТА ПРОМИШЛЕННОСТ

1.1. Имуществото и дейността на предприятията от добивната промишленост като обект на счетоводството

Следствие целенасочени теоретико-приложни изследвания обосновано може да се обобщи, че особеностите на добивната дейност, като географска зависимост, дългосрочни инвестиции и екологично въздействие, създават специфични предизвикателства и възможности за сектора. Успешното управление на анализирания фактори изисква съчетание от стратегическо планиране, иновации и отговорност към околната среда и обществото. Това подчертава и необходимостта от адекватно счетоводно отчитане и управленски подходи, насочени към осигуряване на прозрачност, ефективност и устойчиво развитие.

Счетоводното отчитане в добивната промишленост обхваща разнообразни обекти. Такива, които отразяват спецификите на дейността (от големите капиталови разходи и значителната роля на дълготрайните активи до актуалните екологични и регулаторни изисквания), мащаба на стопанските

операции и производствените процеси. А те изискват адекватен подход на отчитане на нетекущите активи, инвестициите и капиталовите разходи.

Счетоводството на отчетно обособените единици в добивния сектор е строго регулирано от националните закони, международните стандарти и специфични отраслови насоки, които осигуряват прозрачност, съпоставимост и надеждност на финансовите отчети. Уникалните характеристики на добивната дейност налагат спазването на редица нормативни актове, които отчитат икономическата стойност на природните ресурси, инвестициите в добивните съоръжения и екологичните задължения на предприятията.

Счетоводното отчитане на активите, разходите и приходите, както и управлението на провизиите, изисква разбиране и прилагане на разпоредбите на националната и международната правна рамка. Всичко това гарантира правна и регулаторна съвместимост и устойчиво и ефективно управление на предприятията в сектора.

Редовните геоложки анализи и актуализации на запасите на природни ресурси са толкова важни, колкото промените в оценката на ресурсите, изискваща гъвкавост в счетоводните политики. Като се отчитат всички разходи, свързани със събирането на актуална информация за запасите на природни ресурси в земната кора, които могат да бъдат добити, се подчертава необходимостта предприятията в добивния сектор да разполагат със силно развита система за анализ и управление на данни. Същата интегрира геоложката, икономическата и счетоводната информация в единен управленски инструмент.

1.2. Особенности на счетоводната система в предприятията от добивната промишленост

Добивът на неметални минерали предопределя някои особености при изграждането и функционирането на счетоводната система в ангажираните с тази дейност предприятия, а именно:

- ✓ Отчитане на дълготрайни активи. Изисква се специфично отчитане на правата за добив (находищата) и тежкото оборудване. Прилага се метод на амортизация, често базиран на производствената единица или функционален метод на амортизация.
- ✓ Калкулиране на себестойността. Себестойността е комплексна икономическа категория. Включва преки добивни разходи (горива, труд) и общи разходи (амортизация, ренти, лицензионни такси). Надеждното калкулиране на себестойността и вътрешният контрол изискват интегрирането на екологичните разходи и рекултивационните задължения в себестойността по обекти на добива, а не третирането им като външни разходи.
- ✓ Признаване на провизии – респективно разходи за възстановяване на околната среда. Предприятията следва да начисляват провизии за бъдеща рекултивация. Това намира изражение като задължение в Пасива на баланса.
- ✓ Управление на запасите. Необходимо е прецизно отчитане на запасите от суровини, материали, незавършено производство и готова продукция.

Счетоводната система в добивните предприятия следва да отразява капиталовия интензитет и географската разпръснатост на стопанската дейност. Организацията на счетоводната дейност е съществена за точността, навременността и надеждността на информацията. В тази връзка се акцентира върху:

- Анализ на разходите и себестойността. Калкулира се фактическа себестойност на единица добив. Управленското звено използва анализа за

контрол на ефективността. То отчита отклоненията от нормативната себестойност по производствени центрове

- Оценка на капитални вложения (CAPEX). Счетоводната система предоставя данни за паричните потоци и амортизационни прогнози. Управленският отдел оценява рентабилността на нови находища чрез NPV (Net Present Value).

- Бюджетиране и прогнозиране. Базирано е на историческите данни за оперативни разходи (OPEX). Счетоводната система осигурява точност на входните данни за дългосрочното финансово моделиране.

- Измерване на ефективността. Използват се KPI (Key Performance Indicators). Те включват възвръщаемост на капитала (ROE), себестойност на тон и др. Стремехът е към повишаване на надеждността на тези управленски метрики.

Ефективното взаимодействие изисква интегрирана ERP (Enterprise Resource Planning) система. Тя осигурява навременен трансфер на счетоводни данни. Чрез нея се гарантират обосновани управленски решения в добивната промишленост.

Счетоводната система в добивните предприятия следва да осигурява точност и навременност. В тази връзка фокусът е върху капиталоемкия характер и дългосрочния жизнен цикъл на дейността. Отчитането на разходите е диференцирано по фази: добив, проучване и рекултивация.

➤ Разходите по добива отразяват всички разходвани материали, труд и други ресурси, използвани за извличане на минералите. Разходите биват преки и непреки (косвени):

-Преки разходи. Директно свързани с добивната дейност. Включват материали (напр. взривни вещества), труд, енергия и други. Отчитат се като текущи разходи за периода. Калкулират се в себестойността на добития материал.

-Непреки разходи. Не могат да се свържат пряко с конкретен добивен процес (напр. поддръжка на оборудване, администрация). Те се разпределят пропорционално върху добитата продукция.

➤ Начин на групиране на разходите за определяне на себестойността. Прилага се пълната себестойност, при която се включват преки разходи и пропорционална част от косвените производствени разходи.

➤ Незавършено производство. Добитите, но необработени или недовършени количества материали, се отчитат като незавършено производство. Отражават се в счетоводния баланс като текущи активи.

Счетоводната информация се интегрира с управленските подходи за оптимизация на разходите и повишаване на ефективността, както следва:

✓ Анализ на разходите. Детайлната класификация (пряк труд, материали, енергия) и разпределение на разходите чрез методи като Activity-Based Costing (ABC) позволява идентифициране на неефективности. ABC методът прецизира калкулирането на себестойността на отделните дейности (екстракция, промивка, транспорт).

✓ Измерване на ефективността. Използват се оперативни и финансови Key Performance Indicators (KPI). Разходи на единица продукт и добив на единица ресурс са важни оперативни показатели. Те се съпоставят с финансови индикатори (Return on Assets – ROA и др.) за цялостна оценка.

✓ Управление на запасите. Прилагат се аналитични методи (ABC анализ) за класифициране на запасите по стойност и значимост. ERP системите осигуряват проследяване в реално време. Това води до ефективно управление на оборотния капитал и намаляване на разходите, свързани с поддържане на складови наличности.

Интеграцията на счетоводните данни със стратегическите инструменти (бюджетиране, бенчмаркинг) утвърждава оперативната ефективност и устойчивостта на добивните предприятия. Следователно може да се обобщи, че в перспектива стремежът е към все по-обхватно интегриране на устойчивостта в корпоративната стратегия на тези предприятия.

1.3. Интегриране на счетоводството в стратегическия подход на предприятията от добивната промишленост към устойчивостта

Добивната индустрия оказва значително въздействие върху околната среда, което се проявява в широк спектър от екологични проблеми (вкл. разрушаване на ландшафта, замърсяване на водните ресурси, влошаване качеството на въздуха и загуба на биоразнообразие). Тези въздействия изискват комплексен подход, който включва, от една страна, технически и екологични решения, а от друга – прецизно счетоводно отчитане на свързаните с това разходи и провизии за възстановяване на засегнатите терени.

Този многоаспектен подход изисква интегрирани счетоводни системи – такива, които да отчитат текущите и бъдещите разходи за екологично възстановяване и устойчивост. Само така ще се постигне прозрачност на информацията и прецизно планиране на разходите за провизии/ разходите за възстановяване на околната среда. Това има определящо значение за намаляване на отрицателното въздействие на миннодобивната индустрия върху околната среда.

За да се оптимизират ползите от икономическото въздействие на миннодобивния сектор, е необходимо ефективно стратегическо управление и устойчиво счетоводно отчитане, вкл. анализ на приходите и разходите, управление на риска от ценови колебания и прогнозиране на бъдещите икономически ползи. Едновременно с това е необходимо предприятията да интегрират принципите на УР в своята стопанска дейност, за да минимизират негативните дългосрочни ефекти.

Счетоводството изпълнява съществена роля в стратегическите усилия за УР. Въвеждането на ESG (екологични, социални и управленски) критерии е важен аспект от трансформацията на счетоводните системи. Чрез включване в отчетността спрямо предприятията се идентифицират зони с висок екологичен и социален риск и се разработват стратегии за ефективното им управление.

Добивните предприятия (по кодове 08.11 и 08.12 от КИД - 2025) често генерират значителни въглеродни и други вредни емисии, които са обект на стриктни регулаторни изисквания. Един от традиционно прилаганите механизми за управление на емисиите е системата на ЕС за търговия с емисии (EU ETS), която изисква предприятията да притежават достатъчно квоти, за да покрият своите емисии. Закупените квоти най-често се отчитат като нематериални активи съгласно приложимите счетоводни стандарти, като стойността им се посочва в счетоводния баланс на предприятието до момента на тяхното използване. Когато квотите бъдат използвани за покриване на генерираните емисии, те се отписват от активите и се признават като разходи в отчета за приходите и разходите. По този начин се осигурява прозрачност по отношение на екологичните разходи на предприятието.

Освен задължителните разходи за емисии много предприятия избират да инвестират в устойчиви технологии за намаляване на емисиите. Разходите за внедряване на системи за улавяне и съхранение на въглерод или за енергийна

ефективност могат да бъдат капитализирани като дълготрайни активи. Същите се амортизират в рамките на полезния им живот, като инвестициите намаляват въглеродния отпечатък и потенциално ограничават бъдещите разходи за закупуване на квоти.

Осигуряването на безопасна и здравословна работна среда е от съществено значение за предприятията в добивната промишленост. В тази връзка разходите, свързани с безопасността на труда включват широк спектър от дейности (от обучение на персонала и закупуване на защитни средства до внедряване на специализирани системи за управление на безопасността).

При внедряване на сертифицирани системи за управление на безопасността (като например стандарт ISO 45001) разходите за разработване, обучение и сертификация могат да бъдат капитализирани като нематериален актив при положение, че отговарят на критериите за признаване по МСС 38 *Нематериални активи*. Това е приложимо в случаите, когато тези разходи водят до дългосрочни ползи (като например намаляване на риска от злополуки или увеличаване на производителността чрез подобряване на работната среда).

Посочените разходи имат „стратегическа роля“ в дългосрочното планиране. Те са представени като част от корпоративните инициативи за внедряване на иновации, устойчиво управление на ресурсите и взаимодействие с обществените структури. Нефинансовите отчети повишават прозрачността и създават добавена стойност, като изграждат доверие и засилват връзките със заинтересованите страни.

Подготовката на нефинансови отчети се базира на утвърдени международни и регионални стандарти, които осигуряват последователност и сравнимост на информацията: GRI Standards предоставят всеобхватна рамка за докладване на устойчивостта; ESRS са стандарти, създадени от Европейската

комисия в контекста на новата Директива CSRD; TCFD предлага насоки за разкриване на рисковете и възможностите, свързани с климатичните промени.

В допълнение, отчетите за устойчивост значително подобряват репутацията на предприятията.

Нефинансовата информация може да се определи като неотменна част от съвременния подход към устойчиво и отговорно управление. С оглед на голямото влияние на добивния сектор върху околната среда и обществото, отчетната информация за ангажираните с тези дейности предприятия, нейното кумулиране и представяне е от особено значение за отговорността и стратегическото им управление.

Глава втора. ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ СЧЕТОВОДНОТО ОТЧИТАНЕ НА СПЕЦИФИЧНИ ЗА ДОБИВНАТА ПРОМИШЛЕННОСТ СТОПАНСКИ ОПЕРАЦИИ И ПРОЦЕСИ

2.1. Счетоводни аспекти на осигуряването на площи за добив в предприятията за добив на скални материали, пясък и глина

Площите за добив и свързаните с тях права за експлоатация (концесии) представляват основното условие за осъществяване на дейността в сектора на добива на неметални материали и суровини (по кодове 08.11 и 08.12 от КИД - 2025). За предприятията, занимаващи се с добив на строителни и декоративни скални материали, варовик, пясък, глина и каолин, придобиването на тези площи е началната и най-съществена капиталова инвестиция.

Един от основните методи за придобиване на терени е отчуждаването на земи. Отчуждените земи стават публична държавна собственост. Съгласно чл. 15 от Закона за държавната собственост, тези имоти се предоставят на предприятията безвъзмездно за стопанисване и управление. Но без право на разпореждане.

Препоръчително е всички разходи по отчуждаването да се акумулират по една операционно-калкулационна сметка. Предлага се разходна сметка с наименование: *Разходи по отчуждаване на земи за добивни цели* или *Разходи по промяна на предназначението и отчуждаване на земи*, или *Разходи, свързани с отчуждаване на земя за кариери*. Най-подходящо наименование на сметката, което съответства на нормативната логика и е приложимо за добива на скални материали, пясък и глина, е *Разходи по отчуждаване на земи за добивни цели*. Сметка *Разходи по отчуждаване на земи за добивни цели* се дебитира с всички разходи, направени в процеса. Сметка *Разходи по отчуждаване на земи за добивни цели* се кредитира, когато процесът приключи и се формира цената на придобиване (себестойност) на добивната площ. Земите, придобити чрез отчуждаване са амортизируеми активи. За тях се начисляват амортизации въз основа на предполагаемия полезен срок на ползване.

На база емпирични проучвания се установява, че преобладаващ начин за получаване на добивни площи е чрез аренда. Арендните отношения се уреждат с договор. Съгласно чл. 2 от Закона за арендата в земеделието, арендодателят предоставя обекта за временно ползване, а арендаторът дължи арендно плащане. Добивните предприятия по кодове 08.11 и 08.12 от КИД - 2025 не стават собственици на земите, а получават право за добив на скални материали, пясък и глина. Те дължат арендно плащане на арендодателя за ползването. Получената под аренда земя в кариерите се отчита като условен актив.

През последните години в практиката на предприятията от добивната промишленост, вкл. в тези за добив на скални материали, пясък и глина, значително приложение намират срочно учредени ограничени вещни права или договорни права за ползване на терени за добив, които предоставят на предприятието възможност да изгради и експлоатира кариера или друг обект

за добив в чужд имот за предварително определен период. Очертаният подход позволява гъвкаво управление на инвестициите и ограничаване на първоначалните капиталови разходи, което е подходящо за добивната дейност, тъй като се отличава с висока капиталоемкост и дългосрочен инвестиционен период.

Подобни споразумения се сключват за продължителен срок и имат възмезден характер, като възнаграждението за предоставеното право за ползване на терените за добив често е обвързано с икономическите резултати от експлоатацията на кариерата. В практиката се срещат модели, при които дължимите плащания се определят като процент от реализираните приходи от добива или като периодични плащания, разпределени във времето. Макар правната форма на тези договори да не е идентична с класически договор за наем или лизинг, тяхната икономическа същност се изразява в предоставяне на контрол върху конкретно определен актив (терен или обособена площ за добив) за определен срок срещу възнаграждение. Тази икономическа характеристика е съществена при счетоводното им третиране.

В зависимост от конкретните условия на договора и приложимата счетоводна рамка, придобитото право може да бъде отчетено като нематериален актив или като право на ползване върху актив. И в двата случая е необходимо предприятието да приложи последователна и обоснована амортизационна политика, която отразява начина, по който икономическите ползи от използването на терена за добив се потребяват във времето.

Последващото отчитане на разходите, свързани със срочното ползване на терени за добив, е тясно свързано със спецификата на добивната дейност. Амортизационните разходи или разходите за разпределение на стойността на правото за ползване следва да се включват в себестойността на добиваната продукция, доколкото са пряко обусловени от осъществяването на добива. По

този начин се постига точно съпоставяне между разходите и приходите, генерирани от експлоатацията на кариерата.

Изследването на отговорния добив като концепция в счетоводния анализ на придобиването на площи за добив позволява осмислянето на тези процеси като правно и икономическо обезпечаване на добивната дейност, и като основа за дългосрочно устойчиво управление на природните ресурси. В съвременната добивна промишленост понятието „отговорен добив“ се утвърждава като концепция, която надхвърля традиционното разбиране за ефективно извличане на природни ресурси и поставя акцент върху баланса между икономическите, екологичните и социалните измерения на добивната дейност. В предприятията за добив на скални материали, пясък и глина отговорният добив предполага не само спазване на нормативните изисквания, но и поемане на дългосрочна отговорност за управлението на терените за добив, въздействието върху околната среда и последващото възстановяване на засегнатите площи.

Емпиричните наблюдения потвърждават, че концепцията за отговорен добив от счетоводна гледна точка изисква разширяване на обхвата на анализа на разходите за придобиване на площи за добив. Тези разходи не следва да се разглеждат изолирано като първоначална инвестиция за осигуряване на достъп до ресурс, а като част от цялостен икономически ангажимент, който включва бъдещи екологични и рекултивационни задължения. По този начин отчетността е средство за отразяване на реалната икономическа цена на добива, която съответства на принципите на отговорното управление на природните ресурси.

Срочното ползване на терени за добив, икономически еквивалентно (съпоставимо) на контрол върху актив за определен период, предполага и необходимостта разходите за бъдеща рекултивация да бъдат отчетени още в момента на възникване на задължението, а не при реалното извършване на

съответните дейности. Това изисква предприятията от добивната промишленост да прилагат подход, при който екологичните и рекултивационните задължения се интегрират в общата инвестиционна оценка на обекта за добив и се съпоставят с икономическите ползи, очаквани от използването на терена през срока на предоставеното право.

2.2. Концесионният модел при добива на скални материали, пясък и глина, и неговите счетоводни измерения

Концесионното право за добив на скални материали, пясък и глина следва да бъде признато и отчетено като нематериален актив съгласно МСС 38 *Нематериални активи*. То се отчита отделно от материалните активи, използвани в добивния процес, като неговата стойност се определя въз основа на очакваните бъдещи концесионни плащания и преките разходи, необходими за придобиването му. За счетоводното отчитане се предлага откриването на самостоятелна сметка *Концесионни права за добив на скални материали, пясък и глина* към сметка *Права върху индустриална собственост*. Сметката се дебитираща с цената на придобиване или възнаграждението и се кредитира при амортизиране.

От счетоводна гледна точка начисляването на концесионното право води до увеличаване на стойността на нематериалния актив срещу намаление на разчетите по концесионната сделка за сумата на договореното възнаграждение и едновременно отписване на натрупаните разходи по придобиването, които до този момент са били отчетени отделно. По този начин се осигурява пълно включване на всички релевантни разходи в отчетната стойност на концесионното право.

За целите на амортизирането е необходимо първоначално да се определи амортизируемата стойност, която съответства на отчетната стойност на концесионното право към момента на неговото признаване. Годишната

амортизационна квота се изчислява въз основа на полезния срок на експлоатация на находището и приложимата амортизационна норма, като избраният метод следва да се прилага последователно през целия период на използване на актива.

С оглед на спецификата на добивната дейност и пряката зависимост между икономическите ползи и обема на добитите ресурси, най-подходящи са методът на производствената единица или функционалният метод на амортизация. Тези методи осигуряват по-точно разпределение на стойността на концесионното право в зависимост от реално осъществената добивна дейност и допринасят за по-реалистично формиране на себестойността на продукцията.

Концесионната дейност по добив на скални материали, пясък и глина предполага едновременното използване на нематериални и материални активи, които функционират в тясна икономическа и технологична взаимовръзка. От счетоводна гледна точка тази взаимовръзка се проявява чрез съвместното прилагане на МСС 38 *Нематериални активи* и МСС 16 *Имоти, машини и съоръжения*, като всеки от стандартите урежда различен аспект от активите, необходими за осъществяване на добивната дейност.

Съществен елемент на взаимовръзката между двата вида активи е, че материалните активи по добива могат да бъдат признати като такива само ако е налице валидно концесионно право. В противен случай те не биха могли да генерират икономически ползи в рамките на основната дейност на предприятието. Независимо от това, самото концесионно право не включва стойността на материалните активи и не се увеличава с направените разходи за тяхното придобиване или изграждане. По този начин в счетоводната система на предприятието се формират два паралелни и взаимосвързани

актива: нематериален актив – концесионното право, и материални активи – ресурси за осъществяване на добива.

Един от съвременните дискуссионни въпроси в счетоводната практика на добивните предприятия (Сектор В) се отнася до третирането на разходите за търсене и проучване на нови находища. Счетоводното третиране на генерираните разходи за търсене и проучване (ТП) е важно за вярното и обективно представяне на финансовото състояние на добивното предприятие. Изборът между капитализиране на разходите, когато проучването е успешно, и тяхното отписване в случай на неуспех има пряко влияние върху капиталовата база на предприятието и отразява реалния инвестиционен риск, свързан с геоложкото проучване. В практиката успешното търговско откритие често служи като основа за пряко предоставяне на концесия от страна на държавата, без необходимост от публичен конкурс, като капитализираните разходи формират базовата стойност на придобитите права за експлоатация.

Получените права за търсене и проучване на подземни богатства се признават като дълготрайни нематериални активи. Те могат да бъдат отчитани по сметка *Права върху индустриална собственост*, аналитична сметка *Дългосрочни разрешения за търсене и проучване на подземни богатства*. Аналитичното отчитане може да се осъществи както по видове полезни изкопаеми – скални материали, пясък, глина и други, така и по местонахождение на проучваните участъци. Сметката се дебитира с отчетната стойност на придобитите права, както и при положителна преоценка, а се кредитира при тяхното изписване или при признаване на отрицателна преоценка.

Извършването на разходи за проучвателни операции е изследователска дейност. Тези разходи се признават за текущи и се включват в разходите на предприятието през периода на извършването им. Удачно е към сметка

Разходи за спомагателна дейност да се открие аналитична сметка *Разходи за геоложки и проучвателни изследвания*. При капитализиране на разходите за специализирани изследвания, сондажи, геоложки карти и други, следва дебитиране на сметка *Разходи за геоложки и проучвателни изследвания* срещу кредитиране на сметка *Разходи за външни услуги* (при използване на външни предприятия) или на сметка *Разходи за спомагателна дейност*, аналитична сметка *Геоложка база*.

В счетоводен аспект екологичните задължения при концесионен добив представляват настоящи задължения с бъдещо изпълнение, чиято стойност следва да бъде призната и отчетена в съответствие с изискванията на МСС 37 *Провизии, условни пасиви и условни активи*. Съгласно международната практика и постановките на МСС 16 *Имоти, машини и съоръжения*, признатата провизия за рекултивация не представлява самостоятелен разход, а се капитализира като част от стойността на свързаните с добива активи. В случая на концесионен добив на скални материали, пясък и глина тази стойност се отнася към: материалните активи, използвани за добива (кариера, разкривка, инфраструктура); а не към концесионното право по МСС 38 *Нематериални активи*.

Във всеки отчетен период балансовата стойност на провизията се увеличава с начислените разходи за лихви, произтичащи от времевия фактор. Този разход се признава като финансов разход и не участва пряко в себестойността на добива. Капитализираната стойност на провизията се амортизира като част от материалните активи по добива. Този амортизационен разход се включва в производствената себестойност на добитите скални материали, пясък и глина и по този начин екологичните задължения се „разпределят“ върху продукцията.

2.3. Състояние и оптимизационни аспекти при счетоводното отчитане на рекултивирането

Разходите за възстановяване на нарушените терени имат определяща роля за ефективността и оказват влияние върху финансовия резултат. От една страна, тези разходи са с екологично значение, а от друга страна, те имат и инвестиционен характер.

Счетоводното третиране на разходите, свързани с възстановяването на нарушени терени, които са публична държавна собственост, е съществен елемент от финансовото отчитане на добивните предприятия. Необходимостта от рекултивация е правно и екологично задължение, което налага прилагането на специфични счетоводни подходи:

- Отчитане като разходи за бъдещи периоди (отсрочени разходи). Този подход се прилага, когато извършеният разход за рекултивация е свързан с последваща отговорност за поддръжка на терена. Тъй като юридическото лице, осъществило възстановителните дейности, е задължено да отстранява евентуални нарушения или несъответствия в рекултивирания участък за определен период (обикновено между 3 и 5 години), разходът се капитализира първоначално и се признава в текущия финансов резултат постепенно, през последващите отчетни периоди, когато се реализира тази задължителна поддръжка на терена.
- Финансиране и безвъзмездна помощ. Предприятията могат да осигуряват допълнителни финансови ресурси за изпълнение на екологичните си задължения чрез външно финансиране. Често това се реализира под формата на безвъзмездни средства, предоставяни от държавни или европейски програми, администрирани например от Министерството на земеделието и храните. Получените финансови ресурси се признават като приходи от целево финансиране или се

класифицират като отсрочени приходи и служат директно за покриване на разходите, свързани с възстановяването и рекултивацията на терените.

- Предварителни вноски в централизирани фондове. В международната практика управлението на рекултивационните задължения на добивните предприятия често се осъществява чрез финансови механизми, като фондове за затваряне на обекти или изисквания за предварително обезпечаване на средства. Следва да се подчертае, че в българската нормативна рамка не съществува централен фонд или индустриален механизъм, в който предприятията да внасят задължителни предварителни вноски за рекултивация. Финансовите и екологичните задължения се регулират индивидуално в лицензионните и концесионни режими по Закона за подземните богатства и съответните подзаконовни нормативни актове.
- Формиране на резерв или провизия. Създаването на резерв или провизия за задължения за рекултивация съгласно МСС 37 *Провизии, условни пасиви и условни активи* е често срещана практика. При този подход предприятието признава текущ разход и съответно задължение за бъдещата рекултивация, без да е необходимо реално плащане към момента. Основното предимство е, че се постига точно съпоставяне на приходите и разходите. Задължението се признава в периода, в който е причинено нарушаването на терена. Без при това да се утежнява себестойността с пълната стойност на бъдещия разход.

Основната цел на счетоводното третиране на разходите за рекултивация е те да бъдат систематично и непрекъснато отразявани през целия период на възстановяване на терените, така че финансовото отчитане да отразява

реалното използване на ресурсите и състоянието на екологичните задължения на предприятието. Според счетоводната теория и практика, тези разходи могат да се признават и в процеса на производството, по аналогия с останалите производствени разходи, като се осигурява тяхната интеграция в цялостния производствен цикъл. По същество те се включват в себестойността на добитата продукция – скални материали, пясък и глина – и по този начин се разпределят пропорционално спрямо обема на добива. Тази практика гарантира, че цената на продукцията реално отразява всички разходи, свързани с добива и последващото възстановяване на околната среда, като едновременно осигурява база за прецизно управление на екологичните разходи и за планиране на бъдещи инвестиции в устойчиво оползотворяване на терените.

За формиране на пълноценна и последователна счетоводна политика по отчитането на разходите за рекултивация се препоръчва предприемането на две ключови мерки. Първата е предоставянето на право на собственост върху земята на добивните предприятия. Това означава, кариерите/ добивните обекти (по кодове 08.11 и 08.12 от КИД - 2025) да придобият правото на собственост върху земеделските участъци, включително тези от запаса или от бившите им собственици, срещу справедлива пазарна стойност. По този начин предприятията не само осъществяват стопанисване и контрол върху терените, но и придобиват възможност да се разпореждат с тях след завършване на рекултивацията, което укрепва тяхната капиталова база и позволява ефективно планиране на инвестициите в природозащитни дейности.

Втората препоръка е обособяването на отделен отчетен обект за рекултивирани терени. Този обект се включва в дълготрайните активи на предприятието, оценява се по справедлива стойност и се категоризира в съответствие с изискванията на Наредбата за категоризиране на земеделските земи при промяна на предназначението им. Аналитичното отчитане на

рекултивираните терени позволява отделно проследяване на разходите за техническа и биологична рекултивация, създава прозрачност при калкулирането на себестойността на добитата продукция и осигурява база за контрол, планиране и отчетност.

Глава трета. ЕКОЛОГИЧНИ АСПЕКТИ ПРИ ДОБИВА НА ПОДЗЕМНИ БОГАТСТВА – СЧЕТОВОДНО ОТЧИТАНЕ И КОРПОРАТИВНА ОТГОВОРНОСТ

3.1. Счетоводно-информационно и данъчно третиране на отпадъците от добивната промишленост

Ефективното управление на отпадъците е свързано с прилагането на ясна нормативна, счетоводна и данъчна рамка, основана на Закона за управление на отпадъците и Закона за данък върху добавената стойност (ЗДДС). Съгласно глава 19а от ЗДДС и Приложение №2 към закона, за определени видове отпадъци и съпътстващите ги услуги (битови, производствени, строителни) се прилага специален ред на облагане чрез механизма на „обърнато“ данъчно задължение. При този режим данъкът не се начислява от доставчика, а се самоначислява от получателя на услугата, при условие че той е регистрирано по ЗДДС лице.

Информационната стойност на счетоводните записи при дейностите по управление на отпадъците се изразява в тяхната двойна управленска функция - финансова и екологична. От една страна, те гарантират съответствие с нормативната рамка и данъчната отчетност, а от друга - подпомагат управленските решения чрез идентификация и анализ на екологичните разходи.

По отношение на връзката между управлението на отпадъците и нефинансовото отчитане, управлението на отпадъците в предприятията от

добивната промишленост не следва да се разглежда единствено като регулаторно или данъчно задължение. То на практика е елемент от системата за устойчиво корпоративно управление и нефинансово отчитане. В контекста на изискванията на Директивата за корпоративна устойчивост (CSRD) и Европейските стандарти за устойчиво отчитане (ESRS), информацията относно генерираните, оползотворените и депонираните отпадъци се превръща във важен индикатор за екологичното представяне на предприятията.

За да се осигури точността и достоверността на отчетността на отпадъците, предприятията по кодове 08.11 и 08.12 от КИД - 2025 следва да преминават през редовни вътрешни и външни одити. Проверява се спазването на приложимите стандарти и регулации, и правилното изчисляване, отчитане и управление на отпадъците. Вътрешните одити намират изражение в проверки на точността на записите, свързани с управлението на отпадъците, анализ на ефективността на управлението на отпадъците и оценка на съответствието с екологичните стандарти. Одиторите могат да предоставят препоръки за подобрения с цел намаляване на риска от загуби и нарушения на екологичното законодателство.

3.2. Съвременен счетоводен подход при отчитането на разходите за опазване и възстановяване на околната среда и провизирането

За целите на коректното счетоводно отчитане е необходимо прецизно класифициране на екологичните разходи, особено в специфичния контекст на добивната промишленост (по кодове 08.11 и 08.12 от КИД - 2025). Основното разграничение следва логиката на възникването на разхода:

1. Разходи за възстановяване на нарушено равновесие. В добивния сектор, това включва провизиите за рекултивация и демонтаж на съоръжения, които представляват отложена екологична грижа и са

пряк резултат от ангажимента за възстановяване на терена след приключване на добивните дейности. Счетоводното третиране на тези разходи е свързано с формирането на провизии съгласно МСС 37 *Провизии, условни пасиви и условни активи*.

2. Разходи за предотвратяване на нарушения (превантивни). В широк смисъл, те включват всички капиталови (Capital Expenditure - CAPEX) и оперативни (Operational Expenditure - OPEX) разходи, свързани с усвояване и въвеждане в експлоатация на природозащитени обекти.

Съществена тенденция е изместването на фокуса от последващата екологична грижа към интегрирани решения. Все по-често замърсяването се предотвратява чрез модернизация и оптимизация на основните производствени процеси и съоръжения, което прави превантивните разходи всеобхватни. С цел коректното им калкулиране в общата себестойност на добитата продукция, тези разходи следва да бъдат прецизно разграничени и асоциирани към конкретните екологични мероприятия или активи, като се гарантира тяхната пряка връзка с производствения цикъл.

Ефективното управление на РООС в добивните предприятия изисква не просто спазване на законовите задължения за последващо отчитане, но и изграждането на структурирана система за калкулиране, която да осигури превантивен контрол върху текущите разходи. Преди да бъдат систематизирани и интегрирани в себестойността, особено при въвеждането на нови технологии, е задължително прилагането на мониторинг на необходимостта и коректността на всеки разход.

Процесът по разработване на материалния и енергиен поточен модел е систематичен, като включва определяне на границите на системата, фиксиране на разходните центрове (мястото на възникване на разхода) и идентифициране

на всички потоци (материали, вода, енергия, отпадъци, емисии).

Ефективната интеграция на калкулирането на разходите по етапи на производствения цикъл (разходите по отделните фази на стойностната верига) в счетоводната система на добивното предприятие изисква комплексни действия. Те включват отстраняване на слабости в съществуващите разходни норми, оптимизиране на процеса по регистрация на данните, оптимизиране на документооборота и систематизиране на разходите за целите на отчетността.

Отчитането на екологичните разходи в добивния сектор се хармонизира изцяло с МСС/МСФО, като специфичните проблеми на предприятията (рекултивация и закриване на обекти) се решават чрез прилагане на съответните стандарти. МСС 16 *Имоти, машини и съоръжения* и МСС 37 *Провизии, условни пасиви и условни активи* са фундамент за счетоводното третиране. Първият регулира капитализирането на разходите за демонтаж и възстановяване в себестойността на дълготрайните активи. Докато вторият е основен за признаване и оценяване на провизиите за бъдещи екологични задължения. Допълнително, МСС 38 *Нематериални активи* и МСС 36 *Обезценка на активи* регламентират отчитането на правата за добив като нематериални активи и тяхната периодична обезценка, повлияна от промени в екологичните изисквания. За отчитане на задълженията за извеждане от експлоатация и управлението на специализирани фондове се прилагат и насоките от КРМСФО 1 *Промени в съществуващите задължения за извеждане от експлоатация, възстановяване и сходните с тях задължения* / КРМСФО 5 *Права за участие във фондове за извеждане от експлоатация и възстановяване на околната среда*.

3.3. За трансформацията към устойчивост и екологична отчетност

Прилага се Гар-анализ, чиято методология позволява едновременно дефиниране на стратегическата визия за интегрирана екологична отчетност и

прецизно измерване на функционалните пропуски в добивния сектор (Сектор В от КИД - 2025) в България. Стремежът не е да се синтезира констатация на несъответствията, а да се генерира целенасочена рамка от препоръки, насочени към постигане на пълна оперативна съвместимост между финансово-счетоводната система и императивите на корпоративната устойчивост.

Трансформацията към устойчива отчетност изисква създаването на затворен информационен цикъл, който свързва екологичната информация с финансовите резултати. Цикълът да бъде в основата на „Зеленото бюджетиране“ и управленската отчетност.

Модел за преодоляване на пропуските

Идентифициран Гар (текущо състояние)	Стратегическа връзка	Счетоводен резултат (желано състояние)
Хомогенно провизиране по МСС 37 <i>Провизии, условни пасиви и условни активи</i> без връзка с конкретен обект и риск.	Преминаване към партидно-аналитична отчетност - провизиране по концесия/кариера с индивидуален дисконтов анализ.	Финансова достоверност - точно представяне на екологичните пасиви в баланса.
Екологичните разходи са общи, без връзка със себестойността и центъра на разходи.	Актуализиране на сметкоплана - въвеждане на аналитични сметки за „Cost Accounting“ на екологичните такси.	Управленска релевантност - възможност за зелено ценообразуване и анализ на рентабилността.
Липса на връзка между оперативните (нефинансови) данни и счетоводния софтуер.	Технологична интеграция - изграждане на интерфейс между Екологични системи и ERP/Счетоводството.	Надеждност на екологичната счетоводна информация - автоматизирано и проверимо генериране на интегрирани KPI и ESRS-доклади.

3.4. Интегриране на счетоводна информация, свързана с екологията в бюджетния процес

Прилагането на международни добри практики при българските условия изисква създаването на вътрешни нормативи за екологична допустимост. Тези нормативи следва да надхвърлят минималните законови изисквания,

превръщайки екологичната отговорност в конкурентно предимство и инвестиционен критерий.

Сравнителен анализ и адаптация на „зелен“ капиталов бюджет

Съществен елемент	Концептуална същност	Финансов инструмент за интеграция	Приложение в българските добивни предприятия
„Цена на въглерода“	Вътрешен механизъм за управление на климатичния риск и стимулиране на декарбонизацията.	Коригирана NPV и вътрешна норма на възвръщаемост (Internal Rate of Return - IRR) на проекта.	Задължително прилагане на Shadow Carbon Price в оценката на всички нови CAPEX проекти с живот над 5 години.
Рекултивационни провизии	Отчитане на пълната стойност на жизнения цикъл на кариерата.	Дисконтиране на бъдещите разходи и създаване на обезпечителен фонд (съгласно МСС 37 <i>Провизии, условни пасиви и условни активи</i>).	Интегрирано бюджетизиране на провизиите в годишния CAPEX план. Не се ограничава единствено до счетоводно признаване.
Енергийна трансформация	Превръщане на енергийната ефективност в капиталов актив.	Зелен CAPEX (инвестиции във ВЕИ, хибридни системи) с преференциален праг на NPV.	Създаване на отделна бюджетна линия за инвестиции, целящи намаляване на енергийната интензивност на добива.
Екологична допустимост	Установяване на ESG прагове за одобрение на инвестициите.	Матрица за оценка на ESG риска и коефициент за екологичен риск.	Разработване на вътрешни нормативи за екологична допустимост, обвързани с концесионните планове и дългосрочните цели за устойчивост.

С прилагането на методологията на ЕСА в българските добивни предприятия оперативното счетоводство ще претърпи съществена трансформация.

Интеграция на счетоводството по разходи за околна среда (ЕСА) в оперативния бюджет (ОРЕХ)

ЕСА компонент	Концептуална същност	Бюджетен механизъм	Приложение в българските добивни предприятия
Превантивни разходи	Инвестиции за избягване на бъдещи екологични щети (напр. обучение, по-чисти технологии).	Отделни центрове на разходи за „превенция“ с приоритетно финансиране.	Бюджетизиране с нулева база за превантивните дейности, за да се гарантира тяхната легитимност и необходимост всяка година.

Скрити разходи (FCA)	Разходи, които не са пряко етикетирани като „екологични“ (амортизация на пречиствателни станции, персонал).	Алокация на разходи към специфични екологични процеси.	Разработване на вътрешни нормативи за разпределяне на скритите разходи и включването им в производствената себестойност.
Управление на отпадъците	Бюджетиране, целящо намаляване на отпадъците и повишаване на рециклирането.	Бюджетиране по количество и качество на отпадъците, обвързано с финансови стимули.	Въвеждане на KPIs за намаляване на интензивността на ресурсите в оперативните бюджети на производствените звена.
Бюджетен контрол	Свързване на финансовите резултати с екологичната ефективност.	Анализ на отклоненията, базиран на EPIs и финансови данни.	Имплементиране на система за вътрешен екологичен одит, която оценява бюджетните постижения спрямо екологичните цели.

Чрез бенчмаркинг на международни практики за интегрирана отчетност се установява, че финансовата и нефинансовата информация следва да са неразривно свързани. Интеграция би превърнала екологичната счетоводна информация в стратегически актив (осигуряващ съответствие с регулациите и управленска прозрачност и доверие от страна на инвеститори и обществото).

IV. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Чрез прилагането на научно обоснована изследователска концепция, целта на разработката е изпълнена и дисертационната теза може да се счита за защитена. Логическата ос на изложението осигурява детайлизирана, надеждна и стратегически полезна счетоводно-информационна база. Предложеният интегриран подход създава необходимата структурна основа за утвърждаване на счетоводството като определящ фактор в устойчивото корпоративно управление и изпълнението на съвременните изисквания за екологична отчетност.

V. СПРАВКА ЗА НАУЧНИТЕ И НАУЧНО-ПРИЛОЖНИ ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Следствие задълбочено проучване на специализираната литература и действащата нормативна уредба е обоснована ролята на счетоводството в добивната промишленост като основна информационна база и фактор за стратегическо управление. Анализирани са и е доказана значимостта на пълното и последователно счетоводно представяне на капиталовата интензивност, дългосрочния характер на активите и специфичните рискове, свързани с бъдещи задължения, провизиите за рекултивация, и на разходите за проучване и оценка на минерални ресурси за дългосрочното финансово моделиране и вземането на информирани управленски решения в предприятията от добивната промишленост.

2. В резултат на емпирични изследвания е аргументирано авторово становище, че интегрирането на екологичните и социалните разходи, както и на нефинансовите показатели, е необходима предпоставка за повишаване на прозрачността и за адаптацията на добивните предприятия към новите регулаторни изисквания за устойчива отчетност. Систематизиран е счетоводен подход за отчитане на придобиването и ползването на площи за добив в предприятията за добив на скални материали, пясък и глина.

3. Обосновано е капитализирането на разходите за придобиване на добивни площи като дълготрайни активи и прилагането на метода на производствената единица или функционалния метод на амортизация, обвързан с изчерпването на геоложките запаси. Анализирани са срочното ползване на терени чрез ограничени вещни и договорни права като икономически адекватен механизъм за осигуряване на контрол върху основен производствен ресурс, съпътстван от поемане на дългосрочни екологични задължения. Аргументирано е обособяването на концесионното право като

самостоятелен нематериален актив, ясно разграничен от материалните активи, лизинговите правоотношения и текущите разходи. С цел осигуряване на по-надеждно калкулиране, ефективен вътрешен контрол и по-пълно представяне на икономическите измерения на добивната дейност е предложен модел за интегриране на екологичните разходи и рекултивационните задължения в себестойността на добива.

4. Въз основа на Gap-анализ, авторско бенчмаркинг изследване на добри практики и приложно проучване в български предприятия за добив на скални материали, пясък и глина е обоснована необходимостта от усъвършенстване на счетоводните им системи. Доказано е, че интегрирането на разходите за опазване на околната среда във финансовата отчетност изисква прецизно разграничаване и отчитане на екологичните CAPEX и OPEX разходи, както и системно формиране на провизии за рекултивация и демонтаж.

5. В резултат от практическо проучване са идентифицирани пропуски, свързани с хомогенното провизиране и недостатъчната аналитичност при текущите екологични разходи, което налага технологична интеграция на нефинансовите данни със счетоводните системи. Формулирани са предложения за включване на екологичните показатели в бюджетния процес чрез използване на ЕСА при OPEX и коригирана NPV при CAPEX, с цел оптимизиране управлението на риска, инвестиционните решения и финансовата обезпеченост на бъдещите екологични ангажименти.

VI. СПИСЪК С ПУБЛИКАЦИИТЕ НА ДОКТОРАНТА

Статии:

1. **Маринова, М.** Устойчивото счетоводство в миннодобивните предприятия – интеграция в стратегическия подход. Годишен алманах „Научни изследвания на докторанти“, XVI Докторантска научна сесия. Брой XVI - 2023 г., Книга 19, с. 378-391, <https://almanahnid.univishtov.bg/title.asp?title=3058>

Научни доклади:

1. Chipriyanova G., **Marinova M.**, AUTHOR FULL NAMES: Chipriyanova, Galina (58553580700); Marinova, Miglena (58582853100) 58553580700; 58582853100, Opportunities and Challenges in Modeling an Environmental Management System (2023) Vide. Tehnologija. Resursi - Environment, Technology, Resources, 1, pp. 38 - 43, DOI: 10.17770/etr2023vol1.7245 DOCUMENT TYPE: Conference paper OPEN ACCESS: All Open Access; Bronze Open Access; Green Open Access, **SOURCE: Scopus**
2. **Маринова, М.** Счетоводни аспекти на провизиите в предприятията от добивната промишленост. Сборник с доклади Юбилейна международна научнопрактическа конференция „Предизвикателства пред финансите и стопанската отчетност в условията на множествени кризи“, 9-10 ноември 2023, Свищов, с. 415-420.
3. **Маринова, М.** Тенденции и предизвикателства в счетоводната дейност в предприятията от миннодобивната промишленост. Сборник с доклади Международен научен форум „Световни и национални бизнес трансформации – проактивни управленски, финансово-счетоводни и планови решения“, 25-26 октомври 2024, Свищов, с. 202-206.

4. Chipriyanova, G., Ivanova-Kuzmanova, G., **Marinova, M.** Accounting treatment of waste in the context of mining industry. Accounting, digitalization, sustainability – science and practice, Volume I, S., Academic Publishing house – UNWE, 2025, ISBN: 978-619-232-899-3, p. 560-570.
5. **Marinova, M.** Reporting for environmental protection and restoration expenses and provisioning (practical aspects in the mining industry). Сборник с доклади от Международен научен форум „Корпоративни решения за икономическо развитие – стратегическо планиране, отчетност и устойчивост“, 24-25 октомври 2025 г., Свищов, АИ „Ценов“, 2025, p. 257-264

**VII. СПРАВКА ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ НА МИНИМАЛНИТЕ
НАЦИОНАЛНИ ИЗИСКВАНИЯ ПО ПРАВИЛНИКА ЗА ПРИЛАГАНЕ
НА ЗАКОНА ЗА РАЗВИТИЕТО НА АКАДЕМИЧНИЯ СЪСТАВ В
РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ**

Показател	Точки
Група от показатели А.	
<i>Показател 1. Дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“.</i>	
Счетоводно-информационно осигуряване за ефективно управление на предприятията от добивната промишленост	50
<i>Дисертационният труд е обсъден и е открита процедура по защита.</i>	
Група от показатели Г.	
<i>Сума от показатели от 4 до 10</i>	
6. Статии и доклади, публикувани в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация	
Chipriyanova G., Marinova M. AUTHOR FULL NAMES: Chipriyanova, Galina (58553580700); Marinova, Miglena (58582853100) 58553580700; 58582853100 Opportunities and Challenges in Modeling an Environmental Management System (2023) Vide. Tehnologija. Resursi - Environment, Technology, Resources, 1, pp. 38 - 43, DOI: 10.17770/etr2023vol1.7245 DOCUMENT TYPE: Conference paper OPEN ACCESS: All Open Access; Bronze Open Access; Green Open Access, SOURCE: Scopus	15
7. Статии и доклади, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове	
Маринова, М. Устойчивото счетоводство в миннодобивните предприятия – интеграция в стратегическия подход. Годишен алманах „Научни изследвания на докторанти“, XVI Докторантска научна сесия. Брой XVI - 2023 г., Книга 19, с. 378-391. https://almanahnid.uni-svishtov.bg/title.asp?title=3058	10
Маринова, М. Счетоводни аспекти на провизиите в предприятията от добивната промишленост. Сборник с доклади Юбилейна международна научнопрактическа конференция „Предизвикателства пред финансите и	10

стопанската отчетност в условията на множествени кризи“, 9-10 ноември 2023, Свищов, с. 415-420.	
Маринова, М. Тенденции и предизвикателства в счетоводната дейност в предприятията от миннодобивната промишленост. Сборник с доклади Международен научен форум „Световни и национални бизнес трансформации – проактивни управленски, финансово-счетоводни и планови решения“, 25-26 октомври 2024, Свищов, с. 202-206.	10
Chipriyanova, G., Ivanova-Kuzmanova, G., Marinova, M. Accounting treatment of waste in the context of mining industry. Accounting, digitalization, sustainability – science and practice, Volume I, S., Academic Publishing house – UNWE, 2025, ISBN: 978-619-232-899-3, p. 560-570.	3
Marinova, M. Reporting for environmental protection and restoration expenses and provisioning (practical aspects in the mining industry). Сборник с доклади от Международен научен форум „Корпоративни решения за икономическо развитие – стратегическо планиране, отчетност и устойчивост“, 24-25 октомври 2025 г., Свищов, АИ „Ценов“, 2025, p. 257-264	10
Общ брой точки – сума от показатели от 4 до 10	58
Изискуем брой точки – сума на показатели от 4 до 10	30

VIII. ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд в обем от 215 стр. под заглавие: “Счетоводно-информационно осигуряване за ефективно управление на предприятията от добивната промишленост“ представлява собствена научна продукция на автора. В него са използвани авторски идеи, текстове и визуализация чрез графики, схеми, таблици и формули, като са спазени всички изисквания на Закона за авторското и сродните му права чрез надлежно цитиране и позоваване на чужда авторска мисъл, както и данни, включително:

1. Постигнатите в дисертационния труд резултати и изведени приноси са оригинални и не са заимствани от изследвания и публикации, в които авторът няма участия.

2. Представената от автора информация във вид на копия на документи и публикации, лично съставени справки и др. съответства на обективната истина.

3. Научните резултати, които са получени, описани и/или публикувани от други автори, са надлежно и подробно цитирани в библиографията.

27.01.2026

Докторант: .....

(Миглена Маринова)